

ੴ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ

123

ਸਿਮਰਨ

ਭਾਗ-੧੪

‘ਖੜੀ’

ਸਿਮਰਨ

ਭਾਗ-14

ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ 'ਪ੍ਰੇਮ ਸਰੂਪ' ਹੈ, ਤਦੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਪ੍ਰੇਮ-ਪੁਰਖ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਕਾਇਨਾਤ ਨਾਲ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦਾ ਅਤਿਅੰਤ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਉਹ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰ ਸੰਭਾਲਦਾ, ਪਾਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਦਾ ਸ਼ੁਭ-ਚਿੰਤਕ ਹੈ।

ਸਾਰਿ ਸਮਾਲੈ ਨਿਤ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੈ ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ ਗਲਿ ਲਾਵੈ॥   (ਪੰਨਾ-੬੧੭)

ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰੋ ਇਤ ਉਤ ਸਦਾ ਸਹਾਈ॥   (ਪੰਨਾ-੧੨੧੩)

ਸਭ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸ੍ਰਬ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਸਰਬ ਘਟਾਂ ਆਧਾਰਾ॥   (ਪੰਨਾ-੧੨੨੦)

ਅਸੀਂ 'ਜੀਵ' ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰੀਤ, ਪ੍ਰੇਮ, ਪਿਆਰ ਦੀ ਚਿਣਗ ਜਾਂ ਕਿਰਨ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਲਈ ਇਹ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ ਦੀ 'ਚਿਣਗ' ਰੱਖੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ 'ਪਰਮੇਸ਼ਰ' ਆਪਣੀ ਅੰਸ਼ 'ਜੀਵਾਂ' ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰ ਸਕੇ ਤੇ ਉਸਦੀ 'ਅੰਸ਼' ਆਪਣੀ 'ਇਲਾਹੀ ਮਾ' ਦੇ ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ ਦਾ ਜਵਾਬ (response) ਦੇ ਸਕੇ।

ਇਸ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ 'ਦੈਵੀ-ਖਿੱਚ' ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ Divine gravity ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਜ਼ਰੇ-ਜ਼ਰੇ ਅੰਦਰ —

ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਵੱਲ

ਤੇ

ਇਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ

ਇਹ ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ ਦੀ ਖਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਦੈਵੀ-ਖਿੱਚ (cosmic attraction) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੂਰਜ, ਚੰਦਰਮਾ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਗਣਤਾਰੇ ਵੀ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਰਤਾ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਵੱਲ ਸਦੀਵੀ ਖਿੱਚ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਦੈਵੀ ਖਿੱਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤ, ਪ੍ਰੇਮ, ਪਿਆਰ, ਨੇਹੁੰ ਆਦਿ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਨਾਮ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

'ਆਤਮਿਕ-ਮੰਡਲ' ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਖਿੱਚ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਜ਼ਰੇ-ਜ਼ਰੇ ਅੰਦਰ-ਗੁੱਝੇ ਕੁਦਰਤੀ ਅਸੂਲਾਂ ਅਥਵਾ 'ਹੁਕਮ' ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਇਨਾਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ 'ਤੌਲ' (balance) ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਜੁਗਾਂ-ਜੁਗਾਂਤਰਾ ਤੋਂ

ਬੱਝੀ ਹੋਈ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜਦ ਕਦੇ ਇਸ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਲ (natural balance) ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਘਨ (disturbance) ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭੜਥੂ ਮੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ — ਭੁਚਾਲ, ਹੜ੍ਹ, ਤੂਫਾਨ, ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਆਦਿ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਸਾਡਾ ਹਉਮੈ-ਵੇੜਿਆ ਮਨ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਉਕਤੀਆਂ-ਜੁਗਤੀਆਂ, ਸਿਆਣਪਾਂ ਆਦਿ ਘੋਟ-ਘੋਟ ਕੇ 'ਆਪਣੇ' ਹੀ ਭਾਣੇ' ਵਿੱਚ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਲ-ਲਿਖੇ 'ਹੁਕਮ' ਤੋਂ ਬੇਖ਼ ਹੋ ਕੇ ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰੀਤ ਤਾਰ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਇਲਾਹੀ ਮਾਂ' ਦੀ ਨਿੱਘੀ ਗੋਦ, ਪਿਆਰ, ਸੁਖ ਅਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਤਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਲਬ ਬੁਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਣੀਆਂ ਪੈਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਸਾਡੀ 'ਸੁਰਤ' ਦੀ ਤਾਰ ਅੰਤਰਾਤਮੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ, ਨਾਮ, ਹੁਕਮ ਜਾਂ 'ਜੀਵਨ-ਰੌਂ' ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਮਨ ਉਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਛਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਵਿੱਚ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਂਦੇ ਤੇ ਦੁਖ-ਕਲੇਸ਼ ਭੋਗਦੇ ਹਾਂ।

ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਮੁੜ ਆਪਣੀ ਇਲਾਹੀ ਮਾਂ ਦੀ ਨਿੱਘੀ ਗੋਦ ਦਾ ਪਿਆਰ ਮਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਅੰਤਰੂਪੁਖੀ ਹੋ ਕੇ 'ਸਿਮਰਨ' ਦੁਆਰਾ 'ਸ਼ਬਦ-ਸੁਰਤ' ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਡੀ ਆਤਮਿਕ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਸ਼ਬਦ-ਸੁਰਤ-ਲਿਵਲੀਨ' ਹੈ।

ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਲਿਵਲੀਨ ਪਰਬੀਨ ਭਏ
ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਏਕੈ ਏਕ ਪਹਿਚਾਨੀਐ।

(ਕ. ਭਾ. ਗੁ. - ੧੪੭)

ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਲਿਵ ਅਲਖ ਲਖਾਏ।

(ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. - ੫/੧੫)

ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਰਨਾਂ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਫੈਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਇਹ ਕਿਰਨਾਂ ਆਤਸ਼ੀ ਸ਼ੀਸ਼ੇ (convex lens) ਨਾਲ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਪ੍ਰਬਲ ਕਿਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੂਰਜ ਦੀ ਗਰਮੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਇਤਨੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਗਜ਼ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਖਿੰਡੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਦਾ ਕਾਗਜ਼ ਉਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦਾ ਪਿਆਨ ਜਾਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਖਿਆਲਾਂ ਜਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਖੱਚਤ ਹੋ ਕੇ ਖਿੰਡੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਸਾਡਾ ਮਨ ਅਤਿ ਨਿਰਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਤੇ ਘਬਰਾ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਉਬਲ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੁਕਤੇ ਤੇ 'ਇਕਾਗਰ' ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ 'ਸੁਰਤ' ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਐਸੀ ਇੱਕੜ੍ਹ ਹੋਈ ਸੁਰਤ ਵਿੱਚ ਬੇਅਤ ਸ਼ਕਤੀ ਉਤਪੰਨ ਹੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਕਿਸ਼ਮੇ-ਰਿਧੀਆਂ-ਸਿਧੀਆਂ,

ਜਾਦੂ-ਟੂਣੇ ਆਦਿ ਰਚਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸੇ 'ਸੁਰਤ' ਨੂੰ 'ਸਬਦ' ਵਿੱਚ ਜੋੜਨ ਨਾਲ 'ਸੁਰਤ' ਦੀ ਇਕਾਗਰ ਹੋਈ ਦਾਮਨਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਸਾਡੀਆਂ ਖਿੰਡੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੀਵੀਆਂ ਤੁਚੀਆਂ ਸੜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਮਲ ਹੋਏ ਮਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਸੁਭਾਗੇ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਦੀ 'ਛੋਹ' ਲਗਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਅਨੁਭਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ 'ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਗੋਬਿੰਦ ਗਜਿਆ' ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਡੀ 'ਸੁਰਤ' ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸ਼ਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗਲਤਾਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ 'ਆਤਮ-ਮੰਡਲ' ਦੇ 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਗੁਪਤ' ਦੀ ਬਾਬਤ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਸੋਝੀ ਉਪਰੀ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ 'ਅਨੁਭਵੀ ਇਲਾਹੀ ਗਿਆਨ ਦੀ ਬਾਬਤ —

ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ
ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ
ਫੁਰਸਤ ਹੀ ਨਹੀਂ।

'ਗੁਰਬਾਣੀ' ਵਿੱਚ ਆਤਮ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਅਨੁਭਵੀ-ਤਜਰਬਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵਾਂ ਵੱਲ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ 'ਗੁਰਬਾਣੀ' ਦਾ ਪਾਠ, ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਕਥਾ-ਵਾਰਤਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਸਾਡੇ ਤੇ 'ਗੁਰਬਾਣੀ' ਦੀ ਪਾਰਸ-ਕਲਾ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੀ। ਸਾਡੀ ਇਸ ਅਵੱਸਥਾ ਨੂੰ 'ਗੁਰਬਾਣੀ' ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ —

ਸਬਦੁ ਨ ਚੀਨੈ ਕਥਨੀ ਬਦਨੀ ਕਰੇ ਬਿਖਿਆ ਮਾਹਿ ਸਮਾਨੁ॥   (ਪੰਨਾ-੩੯)

ਤੈ ਗੁਣ ਪੜਹਿ ਹਰਿ ਤਤੁ ਨ ਜਾਣਹਿ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੮)

ਮੂਲਹੁ ਭੁਲੇ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਨਾ ਪਛਾਣਹਿ॥

(ਪੰਨਾ-੩੯੦)

ਉਪਦੇਸੁ ਕਰੈ ਆਪਿ ਨ ਕਮਾਵੈ ਤਤੁ ਸਬਦੁ ਨ ਪਛਾਨੈ॥

ਏਕੁ ਸਬਦੁ ਤੂੰ ਚੀਨਹਿ ਨਾਹੀ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੂਨੀ ਆਵਹਿਗਾ॥

(ਪੰਨਾ-੪੩੪)

ਜਦ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਪੜਾਈ ਜਾਂ ਖੋਜ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ 'ਸੰਗਤ' ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਗੁਣ-ਅੰਗੁਣ ਕਬੂਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਅਸੀਂ 'ਸ਼ਬਦ-ਸੁਰਤ' ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ 'ਆਤਮ-ਮੰਡਲ' ਦੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪੜਾਈ ਸਾਨੂੰ 'ਮਾਇਆ ਮੰਡਲ' ਵਿੱਚ ਹੀ ਫਸਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਪਰ 'ਆਤਮ-ਮੰਡਲ' ਦੀ ਅਨੁਭਵੀ-ਵਿਚਾਰ ਸਾਨੂੰ ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਕੇ 'ਆਤਮ-ਮੰਡਲ' ਦੇ ਅਸਚਰਜ ਵਿਸਮਾਦੀ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਅਨੁਭਵੀ ਤਜਰਬੇ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ।

‘ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ’ ਦੀ ਪੜਾਈ ਅਥਵਾ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਮਾਇਆ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਅੰਤ਼ਮੁਖੀ ਸ਼ਬਦ-ਸੁਰਤ ਦੀ ਖੋਜ ਲਈ ਕੋਈ ਖਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਲਈ ਕਿਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਭਾਵੇਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੋਜ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵੱਜੋਂ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਬੇਅੰਤ ਮਾਇਕੀ ਲਾਭ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸੁਖ ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਹਨ ਪਰ ‘ਆਤਮਿਕ-ਗਿਆਨ’ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਿਰੇ-ਪੁਰੇ ਮਾਇਕੀ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਗਲਤ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪਾਸੇ ਅਸ਼ਾਂਤੀ, ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼, ਭਿਆਨਕ ਰੋਗ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਲੜਾਈਆਂ ਕਾਰਨ ਬੇਅੰਤ ਤਬਾਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅੰਤ਼ਮੁਖੀ ਆਤਮਿਕ-ਖੋਜ ਸਦਕਾ ਅਨੇਕਾਂ ਇਲਾਹੀ ਦਾਤਾਂ, ਜਿਵੇਂ —

ਮਾਇਕੀ ਸੁਖ

ਆਤਮ ਸੁਖ

ਸ਼ਾਂਤੀ

ਸਦੀਵੀ ਖੁਸ਼ੀ

ਆਤਮ-ਰੰਗ

ਆਤਮ-ਰਸ

ਪ੍ਰਿਮ-ਰਸ

ਆਦਿ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

‘ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ’ ਦਾ ਗਿਆਨ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਡੀ ਰੂਹ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਪਰ ਆਤਮ ਮੰਡਲ ਦੀ ਖੋਜ ਦਾ ਅਨੁਭਵੀ-ਗਿਆਨ ਸਾਡੀ ‘ਰੂਹ’ ਦੇ ਨਾਲ ਅਗਲੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਾਡੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

‘ਬੁੱਧੀ’ ਦੁਆਰਾ ਅਸੀਂ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ‘ਨੁਕਤੇ’ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ‘ਅਨੁਭਵੀ ਤਤ-ਗਿਆਨ’ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸੋਝੀ’ ਅਥਵਾ ‘ਗਿਆਨ’ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਅਸੀਂ ‘ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਖੋਜਾਂ’ ਰਾਹੀਂ ਸਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਕਰਤੇ — ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਭੁਲਾਈ ਬੈਠੇ ਹਾਂ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਇਉਂ ਤਾੜਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ —

ਤੈ ਗੁਣ ਪੜਹਿ ਹਰਿ ਤਤੁ ਨਾ ਜਾਣਹਿ॥

ਮੂਲਹੁ ਭੁਲੇ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਨ ਪਛਾਣਹਿ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੯)

ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਅਤਿ ਅੰਨਾ ਬੋਲਾ॥

ਸਬਦੁ ਨ ਸੁਣਈ ਬਹੁ ਰੋਲਾ ਘਰੋਲਾ॥

(ਪੰਨਾ-੩੧੩)

ਮੂਰਖ ਸਬਦੁ ਨ ਚੀਨਈ ਸੂਝ ਬੂਝ ਨਹ ਕਾਇ॥

(ਪੰਨਾ-੪੩੮)

ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਾਂ — ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੁਖ ਅਤੇ ਲਈ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਹਾਂ! ਮਾਇਕੀ ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਂ ਖੋਜ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕਰਤਾ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਕੇ ਬਲਿਹਾਰੇ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਪਾਠ-ਪੂਜਾ, ਕਰਮ-ਕ੍ਰਿਆ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਸਤ ਹਾਂ, ਮਨ ਨੂੰ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਨੂੰ —

ਸੋਝੀ ਹੀ ਨਹੀਂ
ਜਾਚ ਹੀ ਨਹੀਂ
ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਮਾਇਕੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਖੋਜੀ, ਗਿਆਨੀ, ਵਿਗਿਆਨੀ ਤੇ ਫਿਲਾਸਫਰ ਤਾਂ ਬੇਅੰਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅੰਤਰੀਅਮੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੁਰਤ ਦਾ ਖੋਜੀ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ — ਐਸੇ ਜਨ ਵਿਰਲੇ ਸੰਸਾਰੇ॥

ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਹਿ ਰਹਹਿ ਨਿਰਾਰੇ॥   (ਪੰਨਾ-੧੦੩੯)

ਤੇ ਵਿਰਲੇ ਸੈਂਸਾਰ ਵਿਚਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਹੋਏ ਸਿਰਗ ਮਰੰਦੇ।   (ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ.-੨੮/੧੭)

ਰਾਗ ਨਾਦ ਸਭ ਕੋ ਸੁਣੈ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸਮਝੈ ਵਿਰਲੋਈ।   (ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ.-੧੫/੧੬)

ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਬੁਝੈ॥

ਆਪੁ ਮਾਰੇ ਤਾ ਤਿੰਭਵਣੁ ਸੂਝੈ॥   (ਪੰਨਾ-੧੨੦)

‘ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ’ ਦਾ ਸਰੂਪ ‘ਆਤਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਹੈ, ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਕਾਇਨਾਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਦੇ ਘੋਰ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿੱਚ ਜਦ ਕਦੇ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ‘ਸਿਮਰਨ’ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਡੇ ਉਨਮਨ ਉੱਤੇ ਆਤਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਅਨੁਭਵੀ-ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਜਵਲਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਤਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਝਲਕਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ‘ਤੱਤ-ਸ਼ਬਦ’ ਨੂੰ —

ਬੁਝਣਾ
ਸੀਝਣਾ
ਚੀਨਣਾ
ਪਹਿਚਾਨਣਾ
ਮਾਨਣਾ

ਹੀ ‘ਅਨੁਭਵੀ ਤੱਤ ਗਿਆਨ’ ਹੈ।

‘ਆਤਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਦੇ ਮੰਡਲ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਝਲਕਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ, ਬੁਝਣਾ —
ਸਾਡੀ ਸੀਮਿਤ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਪੜੀਐ ਗੁਨੀਐ ਨਾਮੁ ਸਭੁ ਸੁਨੀਐ ਅਨਭਉ ਭਾਉ ਨ ਦਰਸੈ॥

ਲੋਹਾ ਕੰਚਨੁ ਹਿਰਨ ਹੋਇ ਕੈਸੇ ਜਉ ਪਾਰਸਹਿ ਨ ਪਰਸੈ॥   (ਪੰਨਾ-੯੯੩-੨੪)

ਚੀਨਤ ਚੀਤੁ ਨਿਰਜਨ ਲਾਇਆ॥

ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਤੋਂ ਅਨਭਉ ਪਾਇਆ॥   (ਪੰਨਾ-੩੨੮)

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜਾਣੀਐ ਤਉ ਅਨਭਉ ਪਾਵੈ॥   (ਪੰਨਾ-੨੨੫)

ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣ ਹੋਇ ਅਨਭਉ ਅਘੜ ਘੜਾਏ ਗਹਣਾ। (ਵਾ ਭਾ ਗੁ.-੧੮/੨੨)

ਗੁਰਬਾਣੀ ‘ਆਤਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿੱਚੋਂ ਉਚਰੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ
ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ‘ਤੱਤ-ਸਾਰ’ ਅੰਤੀਵ ਭਾਵ ਸਾਡੀ ਸੀਮਿਤ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ,
ਸਮਝ ਤੇ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ’ ਦੇ ਗੁਝੇ ਭਾਵਾਂ ਤੇ ਭੇਦਾਂ
ਦਾ ਆਤਮਿਕ ਰੰਗ-ਰਸ ਮਾਨਣ ਤੋਂ ‘ਅਸਮਰਥ’ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ
ਅਨੁਸਾਰ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ’ ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਜਾਂ ਭਾਵ ਦੇ ਉਪਰੇ ਜਿਹੇ ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ ਹੀ
‘ਸੰਤੁਸ਼ਟ’ ਹਾਂ। ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਬਾਬਤ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ’ ਇਉਂ ਤਾਜਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ —

ਸਬਦੁ ਨ ਚੀਨੈ ਬਥਨੀ ਬਦਨੀ ਕਰੇ ਬਿਖਿਆ ਮਾਹਿ ਸਮਾਨੁ॥   (ਪੰਨਾ-੩੯)

ਏਕੁ ਸਬਦੁ ਤੂੰ ਚੀਨਹਿ ਨਾਹੀ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੂਨੀ ਆਵਹਿਗਾ॥   (ਪੰਨਾ-੮੩੪)

ਸਬਦੁ ਨ ਜਾਣਹਿ ਸੇ ਅੰਨੇ ਬੋਲੇ ਸੇ ਕਿਤੁ ਆਏ ਸੰਸਾਰਾ॥   (ਪੰਨਾ-੬੦੧)

ਪੜਹਿ ਮਨਸੁਖ ਪੁਰੁ ਬਿਧਿ ਨਹੀ ਜਾਨਾ॥

ਨਾਮੁ ਨ ਬੂਝਹਿ ਭਰਮਿ ਭੂਲਾਨਾ॥   (ਪੰਨਾ-੧੦੩੨)

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਅਲਪਗ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ‘ਸ਼ਬਦ’ ਦੇ ‘ਅੱਖਰੀ ਸਰੂਪ’ ਨੂੰ
ਹੀ ਸੁਣਨ, ਸਮਝਣ, ਵਿਚਾਰਨ ਨਾਲ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ‘ਤੱਤ-
ਸ਼ਬਦੁ’ ਦਾ ਕੋਈ ਗੁੱਝਾ ‘ਭੇਦ’ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ‘ਅਨੁਭਵ’ ਦੁਆਰਾ ਹੀ —

ਜਾਣਿਆਂ

ਬੁਝਿਆ

ਚੀਨਿਆਂ

ਸੀਝਿਆ

ਪਹਿਚਾਣਿਆ

ਵਿਚਾਰਿਆ

ਕਮਾਇਆ

ਧਿਆਇਆ

ਵਸਾਇਆ

ਪਿਆਰਿਆ
ਭੁੰਚਿਆ

— ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ’ ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਤੇ ਭਾਵ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣੇ। ਸਰਗੁਣ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ‘ਗੁਰ-ਸਬਦ’ ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਸਰੂਪ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ’ ਦੇ ਲੜ ਲੱਗਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਉ-ਭਾਵਨੀ ਨਾਲ ਪਾਠ, ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਆਤਮਿਕ ਪੰਧ ਲਈ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਪਰ — ਜਿਸ ‘ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਤਰੀ ਹੈ ਉਸ ‘ਅਨੁਭਵੀ-ਦੇਸ’ ਅਥਵਾ ‘ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਮੰਡਲ’ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ

ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ
ਅਤੇ
ਸਿਮਰਨ

ਹੀ ਕਾਰਗਰ ਸਾਧਨ ਹਨ !

ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ — ‘ਮਾਨਸਿਕ’ ਅਤੇ ‘ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲਾਂ’ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਪਰ ਮਾਨਸਿਕ ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਘਾਲਣਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ‘ਧਾਰਮਿਕ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੀ ਟੀਸੀ’ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਸਾਡਾ ਭਰਮ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ‘ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ’ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਘਾਲਣਾ
ਸਾਧਨ ਹਨ — ਪੁਰਨਤਾ ਨਹੀਂ।

ਸਾਡੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤਾਂ ‘ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ’ ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ ਅਥਵਾ ਸਾਡੀ ਸੂਖਮ ਸੁਰਤ ਨੇ ‘ਤੱਤ-ਸਬਦੁ’ ਵਿੱਚ ਲਿਵਲੀਨ ਹੋਣਾ ਹੈ।

‘ਸ਼ਬਦ-ਸੁਰਤ’ ਦੇ ਮੇਲ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ‘ਅਨਹਦ-ਧੁਨੀ’ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਨਾ ਹੈ।

‘ਸਿਧ-ਗੋਸ਼ਟ’ ਵਿੱਚ ਸਿਧਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ —

ਤੇਰਾ ਕਵਣੁ ਗੁਰੂ ਜਿਸ ਕਾ ਤੂ ਚੇਲਾ॥

(ਪੰਨਾ-੯੪੨)

ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ —

ਸਬਦੁ ਗੁਰੂ ਸੁਰਤਿ ਧੁਨਿ ਚੇਲਾ॥

(ਪੰਨਾ-੯੪੩)

— ਅਰਥਾਤ ਮੇਰਾ ‘ਗੁਰੂ’ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ‘ਸੁਰਤ’ ਜੋੜਨਾ ‘ਚੇਲਾ’ ਬਣਨਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਸਰਪ’ ਬੀਨ ਦੇ ਰਾਗ ਦੀ ‘ਧੁਨੀ’ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ‘ਧੁਨੀ’ ਦੇ

ਮਗਰ-ਮਗਰ ਮੇਲ੍ਹਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਮੌਰ ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਗਰਜ ਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੈਲਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ — ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ‘ਸ਼ਬਦ-ਸੁਰਤ’ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੁਆਰਾ ‘ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ’ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਜਦ ਮਨ ‘ਅਨਹਦ-ਧੁਨੀ’ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਸਮਾਦੀ ਅਸਚਰਜ ‘ਰਸ’ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ‘ਵਾਹੁ-ਵਾਹੁ’ ਦੇ ਆਤਮਿਕ ਹਿੰਡੋਲੇ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ‘ਰੰਗ’ ਵਿੱਚ ਕਹਿ ਉਠਦਾ ਹੈ —

ਮਾਈ ਰੀ ਪੇਖਿ ਰਹੀ ਬਿਸਮਾਦ॥

ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਮੋਹਿਓ ਅਚਰਜ ਤਾ ਕੇ ਸ੍ਰਾਦ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੨੬)

ਅਨਹਦੋ ਅਨਹਦੁ ਵਾਜੈ ਰੁਣ ਝੁਣਕਾਰੇ ਰਾਮ॥

ਮੇਰਾ ਮਨੋ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਰਾਤਾ ਲਾਲ ਪਿਆਰੇ ਰਾਮ॥

(ਪੰਨਾ-੪੩੬)

ਦੇਖਹੁ ਅਚਰਜੁ ਭਇਆ॥

ਜਿਹ ਠਾਕੁਰ ਕਉ ਸੁਨਤ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧਿ ਸੋ ਰਿਦੈ ਗੁਰਿ ਦਇਆ॥

(ਪੰਨਾ-੬੧੨)

ਇਹ ‘ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ’ ਸਾਡੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਗੁਪਤ ਤੌਰ ਤੇ ‘ਆਤਮਿਕ ਢੂੰਘਿਆਈਆਂ’ ਵਿੱਚ ਸਦਾ, ਇਕ-ਰਸ ਗੁੰਜਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ‘ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ’ ਹੀ ‘ਸਬਦੁ’ ਹੈ !

ਤੱਤ-ਸਬਦੁ ਹੀ ‘ਗੁਰੂ’ ਹੈ !!

ਸੁਰਤ ਹੀ ‘ਚੇਲਾ’ ਹੈ !!!

‘ਮਾਇਆ’ ਵਿੱਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋਈ ‘ਸੁਰਤ’ — ਸਾਡੇ ‘ਬਾਹਰਮੁਖੀ’ ਜੀਵ ਦਾ ਕਰਤਵ ਹੈ।

‘ਸਬਦ-ਸੁਰਤਿ’ ਦੀ ਕਮਾਈ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ‘ਆਤਮਾ’ ਦੀ ਨਿਰਾਲੀ ਖੇਲ੍ਹ ਹੈ।

ਰੁਣ ਝੁਣੋ ਸਬਦੁ ਅਨਾਹਦੁ ਨਿਤ ਉਠਿ ਗਾਈਐ ਸੰਤਨ ਕੈ॥

(ਪੰਨਾ-੬੨੫)

ਤਿਨਿ ਕਰਤੇ ਇਕੁ ਚਲਤੁ ਉਪਾਇਆ॥

ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੫੮)

ਬਾਵਨ ਅਛਰ ਲੋਕ ਤੈ ਸਭੁ ਕਛੁ ਇਨ ਹੀ ਮਾਹਿ॥

ਏ ਅਖਰ ਖਿਰਿ ਜਾਹਿਰੋ ਓਇ ਅਖਰ ਇਨ ਮਹਿ ਨਾਹਿ॥੧॥

ਜਹਾ ਬੋਲ ਤਹ ਅਛਰ ਆਵਾ॥ ਜਹ ਅਬੋਲ ਤਹ ਮਨੁ ਨ ਰਹਾਵਾ॥

ਬੋਲ ਅਬੋਲ ਮਧਿ ਹੈ ਸੋਈ॥ ਜਸ ਓਹੁ ਹੈ ਤਸ ਲਖੈ ਨ ਕੋਈ॥੨॥

(ਪੰਨਾ-੩੪੦)

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਲੈ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਚੁਪਿ ਚਬੋਲਾ। (ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ.-੮/੧੭)

ਕਹਿਬੇ ਕਉ ਸੋਭਾ ਨਹੀ ਦੇਖਾ ਹੀ ਪਰਵਾਨੁ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੭੦)

ਇਹ ‘ਸੂਖਮ-ਤੱਤ-ਸਬਦ’ ਹੀ ਇਲਾਹੀ ਹੋਂਦ ਦਾ —

ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ
 ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ
 ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ
 ਸਬੂਤ ਹੈ
 ਨੀਸਾਣ ਹੈ।

ਸਬਦ ਅਤੇ 'ਨਾਮ' ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਹਨ।

ਸਬਦੇ ਹੀ ਨਾਉ ਉਪਜੈ ਸਬਦੇ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ-੬੪੪)

ਅਨਹਤ ਬਾਣੀ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਜਾਣੀ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਰਸ ਭੋਗੋ॥ (ਪੰਨਾ-੬੨੧-੨੨)

ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੈ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੫੭)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਰਤੀ ਜਗ ਅੰਤਰਿ ਇਸੁ ਬਾਣੀ ਤੇ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਾਇਦਾ॥ (ਪੰ.-੧੦੬੬)

ਇਹ ਇਲਾਹੀ 'ਤੱਤ-ਸਬਦੁ', ਆਪਣੇ 'ਸੰਮੇ' ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਾਂਗ, ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਤੇ ਅਭੂਪ ਹੈ। ਐਸੀ ਸੂਖਮ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਸੂਖਮਤਾਈ ਦੀ ਪੱਧਰ (wave length) ਉਤੇ ਹੀ ਪਕੜਿਆ ਜਾਂ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ 'ਤੱਤ-ਸਬਦੁ' ਨੂੰ ਪਕੜਨ ਲਈ, ਅਥਵਾ ਸਬਦੁ ਨਾਲ ਮੇਲਣ ਲਈ ਸਾਡੀ 'ਸੁਰਤ' ਵੀ ਉਸੇ ਸੂਖਮ ਪੱਧਰ (wave length) ਵਾਲੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ 'ਜਲੰਘਰ-ਰੇਡੀਊ-ਸਟੇਸ਼ਨ' ਅਤੇ ਸਾਡੇ 'ਰੇਡੀਊ' ਦੇ ਮੀਟਰ-ਸਾਈਕਲ ਇਕੋ ਪੱਧਰ (wave length) ਜਾਂ ਨੰਬਰ ਉਤੇ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਜਲੰਘਰ-ਰੇਡੀਊ-ਸਟੇਸ਼ਨ' ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਾਡੇ ਰੇਡੀਊ ਤੇ ਸੁਣ ਸਕਦੀ ਹੈ।

'ਸੂਖਮ ਸੁਰਤ' ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਮਰਥਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ —

ਰੱਬੀ ਭੈ
 ਰੱਬੀ ਵਿਸਮਾਦ
 ਦੈਵੀ ਪ੍ਰੇਮ
 ਅਨਹਦ ਨਾਦ
 ਨਾਮੁ ਧੁਨ

ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਮਾਣਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਤੈਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ 'ਤੱਤ-ਸਬਦੁ' ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੂਖਮ ਸੁਰਤ ਦੀ ਦਾਤ 84 ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ 'ਮਨੁੱਖ' ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲੀ ਹੈ।

ਹਥ ਪੈਰ ਦੇ ਦਾਤਿ ਕਰ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸੁਭ ਦਿਸਟਿ ਦੁਆਰੇ। (ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ. - ੧੮/੩)

ਜਿਵੇਂ 'ਸਬਦੁ' ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ 'ਪੁਲ' ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰਤ ਵੀ 'ਸੂਖਮ ਤੱਤ ਸਬਦੁ' ਅਤੇ ਸਬੂਲ ਅੱਖਰੀ ਸਬਦ ਵਿਚਕਾਰ ਉਲਥਾਕਾਰ (interpreter) ਹੈ। ਇਹ ਸੂਖਮ 'ਤੱਤ-ਸਬਦੁ' ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਸਬੂਲ ਦਿਸ਼ਟਮਾਨ

ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ! ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਥਿਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਅੱਖਰੀ 'ਗੁਰਬਾਣੀ' ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਰਾਤਮੇ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਆਤਮਿਕ ਰਸ ਮਾਣ ਸਕਦੀ ਹੈ।

'ਸੁਰਤ' ਹੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਕਾਰ 'ਤੱਤ-ਸਬਦੁ' ਰੂਪੀ 'ਪੁਲ' ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮਾਇਕੀ ਭਵਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲੁ ਨਿਰਾਲਮੁ ਮੁਰਗਾਈ ਨੈ ਸਾਣੇ॥

ਸੁਰਤਿ ਸਬਦਿ ਭਵ ਸਾਗਰੁ ਤਰੀਐ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੇ॥   (ਪੰਨਾ-੬੩)

ਪਰ ਇਸ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਸੂਖਮ 'ਖੇਲੁ' ਨੂੰ ਕੇਵਲ 'ਸਾਧਸੰਗਤ' ਅਤੇ 'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਦੁਆਰਾ 'ਸਿਮਰਨ' ਕਰਕੇ ਹੀ ਬੁਝਿਆ-ਜਾਣਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਣਿਆਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ —

ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਸਾਵਧਾਨ

ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਚਲੈ ਪਗੁ ਧਾਰੈ।

(ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ.-੩੭/੨੭)

ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਸਾਧਸੰਗਿ

ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਅੰਦਰਿ ਆਣੈ।

(ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ.-੬/੧੯)

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਕਮਾਈ॥

(ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ.-੧੬/੧)

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦ ਵਿਲੋਵੈ।

(ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ.-੨੮/੯)

ਜਦ ਕਦੇ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ 'ਸਿਮਰਨ' ਕਰਦਿਆਂ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਉਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਸੂਖਮ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ —

ਲਿਸ਼ਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ

ਛੋਹ ਲੱਗਦੀ ਹੈ

ਚੋਟ ਲੱਗਦੀ ਹੈ

ਜੀਓ ਜਾਣੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਮਨ 'ਉਨਮਨ' ਹੋ ਕੇ 'ਸੂਖਮ ਸੁਰਤੀ' ਦੁਆਰਾ —

'ਨਾਮ'

'ਸਬਦ'

'ਜੀਵਨ-ਰੌ'

'ਹੁਕਮ'

ਨੂੰ ਬੁੱਝਕੇ, ਜਾਣਕੇ, ਪਹਿਚਾਣਕੇ 'ਅਨੁਭਵ' ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਣਦਾ ਹੈ।

ਮਨ ਦੀਆਂ ਸੁਰਤੀਆਂ — ਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ —

— ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਮੋੜਕੇ

- ਇਕਾਗਰ - ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ
- ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਅੰਧ ਗੁਬਾਰ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ
- ‘ਭੁੱਲ’ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ
- ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ
- ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ
- ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਦਰਿ-ਕਰਮ ਦੁਆਰਾ

ਸ਼ਬਦ-ਸੁਰਤ ਦਾ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਮਨ-ਤਨ-ਹਿਰਦੇ ਦਾ ‘ਅੰਧ-ਗੁਬਾਰ’ ਜਾਂ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵਾ ਇਉਂ ਉਡ-ਪੁਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸੁਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਹਨੇਰ !

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਸਹਜ ਘਰੂ ਪਾਇਆ॥

ਮਿਟਿਆ ਅੰਧੇਰਾ ਚੰਦੁ ਚੜਿਆ॥

(ਪੰਨਾ-੩੯੩)

ਇਹੋ ਹੀ ਅੰਦਰਲੀ ਅਨੁਭਵੀ ਆਤਮਿਕ ਅਵੱਸਥਾ ਜਾਂ ਬੁਧ ਬਦਲੀ ਸਿਧ ਪਾਈ ਦਾ ਇਲਾਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਹੈ — ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਬਤ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਾਲੇ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ।

‘ਸ਼ਬਦ-ਸੁਰਤ’ ਦੇ ਮੇਲ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਆਤਮਿਕ ਬਰਕਤਾਂ ਨਸੀਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਦੀ ਠੰਢਕ ਵਰਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ —

ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸੁਖ ਉਪਜੈ ਪ੍ਰਭ ਰਾਤਉ ਸੁਖ ਸਾਰੁ॥

(ਪੰਨਾ-੬੨)

ਸਾਧਯੰਗਤਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਿ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਸਹਜਿ ਬਿਲਾਸੀ।

(ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ.-੧੫/੨੧)

ਸ਼ਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ਕਥੀ ਨ ਜਾਏ।

(ਵਾ.ਭਾ.ਗ.-੧੬/੧੦)

ਸ਼ਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਲੀਣੁ ਹੋਇ ਦਰਗਹ ਮਾਣ ਨਿਮਾਣਾ ਪਾਏ।

(ਵਾ.ਭਾ.ਗ.-੮/੨੪)

‘ਸ਼ਬਦ-ਸੁਰਤਿ’ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ‘ਤੱਤ-ਸ਼ਬਦੁ’ ਜਾਂ ‘ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ’ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਬਿਨੁ ਆਵੈ ਜਾਵੈ

ਪਤਿ ਖੋਈ ਆਵਤ ਜਾਤਾ ਹੋ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੩੧)

ਪਰ ਇਹ ‘ਸ਼ਬਦ-ਸੁਰਤਿ’ ਦੀ ਕਮਾਈ ਸੌਖੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਸਾਡੀ ‘ਸੁਰਤ’ ਮਾਇਆ ਦੇ ‘ਬਹੁਰੰਗਾਂ’ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਿਹਤ ਹੋ ਕੇ ਰਸ ਲਈ ਨਵੀਨਤਾ ਜਾਂ ਭਿੰਨਤਾ ਲੋੜਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਚਾਟ ਹੋ ਕੇ ਚੁਪ-ਚੁਪੀਤੇ ਖਿਸਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਚਿਤ੍ਰ ਬਚਿਤ੍ਰ ਬਿਮੋਹਿਤ ਬਿਰਲਾ ਬੂਝੈ ਕੋਈ॥

(ਪੰਨਾ-੮੯੫)

ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ 'ਸੁਰਤਿ' ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਮਾਇਕੀ ਰਸਾਂ ਤੋਂ ਮੇੜਨ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ 'ਅਨਤ ਤਰੰਗਾਂ' ਵਾਲੀ ਰਸੀਲੀ ਤੇ ਵਿਸਮਾਦੀ 'ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ' ਅਤੇ ਰੰਗੀਲੀ 'ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ' ਦੇ

ਬਾਰੰਬਾਰ 'ਸਿਮਰਨ' ਅਭਿਆਸ

ਦੁਆਰਾ ਨਵੀਂ ਤੇ ਉਚੇਰੀ ਜੀਵਨ-ਸੇਧ ਵੱਲ ਤੋਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਸੁਰਤਿ 'ਮਾਇਕੀ ਰਸਾਂ-ਕਸਾਂ' ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ —

ਵਿਸਮਾਦੀ ਸਿਫਤ

ਪ੍ਰੇਮ

ਪਿਆਰ

ਚੁਪ-ਪ੍ਰੀਤ

ਸ਼ੁਕਰ

ਅਰਦਾਸ

ਭੈ-ਭਾਵਨੀ

ਬੈਰਾਗ

ਦੇ ਇਲਾਹੀ ਵਲਵਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਡਾਗੀਆਂ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ 'ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ' ਦੇ ਮੇਲ ਲਈ, ਜਾਂ 'ਮਨਮੁਖ' ਤੋਂ 'ਗੁਰਮੁਖ' ਬਣਨ ਲਈ ਭਾਵਨਾ-ਸਹਿਤ ਅੰਤਮੁਖੀ ਹੋ ਕੇ 'ਸਿਮਰਨ' ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਅਨਦਿਨੁ ਜਾਰੈ॥

(ਪੰਨਾ-੨੬੨)

ਬਾਰੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਪ੍ਰਭੁ ਜਪੀਐ॥

ਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਇਹੁ ਮਨੁ ਤਨੁ ਧੂਪੀਐ॥

(ਪੰਨਾ-੨੬੬)

—ਚਲਦਾ

© ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ।

ਏਸੇ ਕਲਮ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰੁ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ 132 ਲੇਖ (13 ਕਿਤਾਬਾਂ) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਤਰਜਮਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਲੇਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੇ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਜਪ-ਤਪ ਸਮਾਗਮ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ, ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ ਵਿਖੇ ਮਾਰਚ, ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ (20-30) ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ 15-15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ, ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਸਮਾਗਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ, ਬੁਢਲਾਡਾ-ਸੁਨਾਮ, ਬਰਾਸਤਾ (ਵਾਈਆ) ਜਖੇਪਲ ਲਿੰਕ ਰੋਡ ਤੇ ਹੈ। ਚਾਹਵਾਨ ਸੱਜਣ ਇਹ ਲੇਖ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਵੈਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ:-

Website : www.brahmbungadodra.org

E-mail : info@brahmbungadodra.org

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 073074-55097, 01652-255097, 99149-55098

❖ ਸ਼ਾਖਾ ❖

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ (ਦੋਦੜਾ)

ਦੱਖਣੀ ਬਾਈ ਪਾਸ, ਦੋਰਾਹਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ

ਫੋਨ : 073074-55098, 01628-258697, 099149-55098

❖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ❖

ਸੈਕ੍ਰੈਟਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 73074-55096